

HET MOOISTE VAN
Gerda van Wageningen

LICHT IN DE NACHT

Zomer & Keuning

HOOFDSTUK 1

Lachend liepen de twee meisjes door de Oudestraat van Bruinisse. De een blond, de ander donker, ze kenden elkaar al heel hun leven en al die tijd woonden ze pal naast elkaar. Saartje Bal was het blonde meisje en ze huiverde even in haar zwarte omslagdoek. Het was koud vandaag, de vierentwintigste november van het jaar 1890. Haar vader was vanmorgen niet uitgevaren met zijn visserskotter en zei dat het ging vriezen. Net als veel andere mosselvisseren hoefde hij maar naar de lucht te kijken en meestal wist hij dan wel wat het weer ging doen. Toen Saartje een uur geleden van huis was gegaan om samen met haar vriendin Lies melk en eieren te gaan halen, had haar vader met een peinzend gezicht in zijn bijbel zitten lezen. Hij was het geweest die erop had aangedrongen dat ze boodschappen moest halen. Vreemd. Anders bemoeide hij zich daar nooit mee. Saartje was een beetje bang voor haar vader. O nee, ze zou nooit iets slechts van hem denken, want hij dronk niet en sloeg niet, zoals veel andere mannen dat deden. Vader was een vroom christen en het was vast een slechte en zondige gedachte van haar dat ze hem hard en streng vond. Niet alleen voor haarzelf, maar ook voor haar moeder en haar kleine zusje Bartlien, die mank geboren was. Vader zei altijd dat het de straf van God was voor de zonden die ze hadden begaan. Hoewel, Saartje kon zich gewoon niet indenken dat haar vader ooit een zonde beging. Hij wist altijd precies hoe mensen moesten leven, vertelde dat ook tot vervelens toe aan iedereen, maar het moest

worden toegegeven, hij legde zichzelf de allerstrengste normen op. Lies stootte haar aan en haalde haar vriendin daarmee uit het gepeins waarin ze verzonken was. ‘Kijk eens. Salomon de Ronde gaat in zijn nette pak bij jullie naar binnen.’

‘Wat heeft die nu bij ons te zoeken?’ De wenkbrauwen van Saartje vlogen vragend omhoog. De Ronde was een jonge weduwnaar en had niet zo’n beste naam in het dorp. Hij dronk, al had hij volgens zeggen geen kwade dronk over zich. Hij hield van plezier maken en nam het niet zo nauw met het werk. Zijn vader bestuurde de grote boerderij van de familie feitelijk nog, hoewel Salomon dat natuurlijk had moeten doen vanaf de dag dat hij trouwde.

‘Ik had al het gevoel dat mijn vader vandaag op iets broedde. Alle andere schepen zijn wel uitgevaren, maar hij moest zonodig aan de wal blijven. Ik maakte me al zorgen dat vader zich misschien ziek voelde,’ schudde Saartje het hoofd. ‘Kan ik nog even met jou mee, Lies? Ik heb helemaal geen zin om naar huis te gaan. Vader zit me de hele dag al zo aan te kijken, daar word ik zenuwachtig van.’

‘Natuurlijk.’ Even later zaten ze in de bijkeuken van het kleine visershuisje dat vlak bij de haven van Bruinisse lag. De vader en broers van Lies waren allemaal op zee. Haar moeder lag met hoofdpijn in de bedstee, daar had ze vaak last van, dan moest iedereen zachtjes doen met de deuren en bleven de luiken voor het huisje dicht, omdat vrouw Jumelet geen licht verdragen kon.

‘Wil je ook wat hebben, moe?’ vroeg Lies, op wie het grootste deel van het huishouden neerkwam. Beide meisjes hadden geen dienstje, Lies niet omdat ze thuis haar moeder moest helpen. Ze moest hard werken, want haar moeder was niet sterk en haar vier ongetrouwde broers, die allemaal in de mosselvisserij werkten, brachten veel werk mee. Saartje was niet jaloers op Lies, die slechts een paar maanden ouder was dan zichzelf. Zelf had ze vanaf haar twaalfde jaar een dienstje gehad, maar de oude mevrouw bij wie ze werkte was drie maanden geleden gestorven en vader wilde niet dat ze zomaar bij iedereen in dienst kwam. Alleen een degelijk lid van hun eigen kerk was goed genoeg in zijn ogen, en hij was best in staat zijn eigen dochter te eten te geven.

‘Hij zal toch niet willen dat ik op Klarenbeek ga dienen?’ vroeg ze plotseling verschrikt aan Lies.

‘Als dat het geval was, gingen jullie daar wel heen en kwam De Ronde niet hier,’ meende Lies, waarna Saartje opgelucht een zucht liet ontsnappen.

‘Natuurlijk, het was een domme gedachte.’

‘Een reden voor het bezoek moet er wel zijn. De Ronde komt niet zomaar bij jullie thuis. Joh, maak je niet druk. Misschien wordt hij eindelijk serieus en wil hij alleen maar iets van je vader weten over bijbeluitleg of zo.’

‘In zijn goede pak?’

‘Misschien heeft hij dat aangetrokken om jouw aandacht te trekken,’ giechelde Lies onverwacht.

‘Nu ja!’ was de reactie van haar vriendin, want de gedachte was te zot om over na te denken.

Maar het gezichtje van Lies werd ernstig. Ineens besepte ze dat die gedachte helemaal zo gek nog niet was, want niet alleen Salomon de Ronde liet met welgevallen zijn ogen rusten op haar blonde, rijzige vriendin, die in het dorp altijd al als een mooi meisje werd beschouwd.

Er was een onrustig gevoel wakker geworden in het hart van Saartje. Ze wilde het niet. Kwam dat door de woorden van Lies? Ze verzette zich ertegen, maar de onrust bleef. Al snel stond ze op om naar huis te gaan. Zodra ze achterom kwam, legde haar moeder een vinger op de lippen. ‘Je vader zit in de kamer met Salomon de Ronde,’ fluisterde ze met een blik van opwinding in haar ogen die Saartje nog ongeruster maakte.

‘Wat is er gaande, moe?’

‘Lieverd, iets geweldigs. Hij heeft je vader een paar dagen geleden om je hand gevraagd en nu is hij hier om te bespreken hoe Klarenbeek ervoor staat.’

Even werd het zwart voor haar ogen van schrik. Haar benen trilden en ze moest haastig gaan zitten. ‘Maar hoe kan dat nu? Hij heeft nooit iets tegen mij gezegd of zo, dan had ik wel direct uitgelegd dat hij zich niets in zijn hoofd hoefde te halen.’

Haar moeder schrok nu eveneens. ‘Ik was al zo blij voor je. Stel je voor, een vissersdochter die boerin wordt op het mooie Klarenbeek. Dat is een rijke boerderij, Saartje.’

‘Ja,’ klomk Saartjes stem een beetje bitter. ‘Ik weet zeker dat vader zich ook al rijk zit te rekenen, maar ik doe het niet, moe. Ik mag hem niet. Ik ga heus niet met een man trouwen, enkel en alleen om op een boerderij te kunnen wonen. Wat moet ik daar trouwens? Ik kan niet melken en niet karnen en niets van alle dingen die boerenmensen doen.’

‘Zwijg,’ de stem van haar moeder klomk nu streng en dat gebeurde maar zelden. ‘Je weet dat Bartlien een zorgenkindje is en je vader heeft er zwaar onder geleden dat God hem geen zoons heeft geschonken. Al zijn hoop rust dus op jou en als jij een goed huwelijk kunt doen, mag je hem niet teleurstellen. Je verzetten tegen een huwelijk dat door ons zo gewenst wordt, zou een zware zonde zijn, Saartje.’

Nu was het meisje werkelijk geschokt. Nog maar een halfuurtje geleden had ze onbekommerd door het dorp gelopen en plezier gehad met Lies. Nu ineens leek het leven totaal op zijn kop te staan en zag de toekomst er dreigend uit. Ze had altijd geprobeerd om een goede dochter te zijn en te voldoen aan de hoge eisen en verwachtingen die haar ouders hadden van hun enige gezonde kind, maar ineens leek er een gapende kloof te zijn ontstaan tussen haar oude, zorgeloze leven en een bedreigende toekomst die voor haar opdoemde. Kon dat zo snel veranderen?

‘Heb je nog koffie, moe? Ik voel me opeens zo duizelig.’

Haar stem trilde, haar handen kon ze niet stilhouden en tranen prikten achter haar ogen. Haar moeder stond op en schudde het hoofd. ‘Waarom ben je nu zo van streek? Zo’n goed huwelijk is toch voor iedereen een zegen?’

‘Salomon de Ronde is een onverantwoordelijke dwaas, die te veel drinkt en slecht voor zijn boerderij zorgt,’ waagde ze op te merken, wat ze overigens nooit had gedurfd als haar vader deze woorden had kunnen horen.

Vrouw Bal wist in haar hart dat haar dochter gelijk had, maar de

strengere echtgenoot in de andere kamer boezemde haar angst in. Ze had Saartje graag een ander leven gegund, met een man van wie ze houden kon, doch dat kwam maar zelden voor. Een mens mocht de werkelijkheid niet uit het oog verliezen. De mosselvisserij bood een wisselvallig bestaan. Goede jaren werden zomaar afgewisseld door hele slechte jaren. Een boerderij bood meer zekerheid dan de onberekenbare zee. Er waren over het geheel genomen maar weinig echtgenoten die hun vrouwen met respect behandelden. Voor de meesten was een vrouw vooral een noodzaak. Het was mooi als je het samen goed kon vinden, maar dat was niet het voornaamste. Ieder had zijn eigen taken en veel tijd hoefde je uiteindelijk niet samen door te brengen. Vrouw Bal had dat feit aanvaard en dacht verder maar niet te veel over die dingen na. Saartje zou het ook moeten aanvaarden, of ze wilde of niet. Maar het deed haar moederhart pijn om de ongelukkige blik te zien in de ogen van het meisje.

‘Vader zal toch wel vragen wat ik ervan vind?’ wilde het meisje weten, terwijl de eerste ontzetting langzaam plaatsmaakte voor ongeloof dat zoiets helemaal buiten haar om beslist werd. Ze dronk met kleine slokjes van haar koffie, het beven werd weer minder. In haar hart verzamelde zich weer een beetje moed.

‘Natuurlijk,’ mompelde haar moeder tegen beter weten in. Voor ze echter verder nog iets kon zeggen, kwam Bartlien thuis en konden ze nergens meer over praten. Nauwelijks twee minuten later ging de deur van de mooie kamer open en droeg vader Bal met de zware, gedragen stem die hij soms gebruikte op gewichtige ogenblikken, zijn oudste dochter op om bij hem te komen omdat hij haar iets te zeggen had.

Salomon de Ronde was niet weggegaan, flitste het door haar hoofd terwijl ze een gevoel had als een veroordeelde die naar de strop werd geleid. Voor ze de drempel overstapte, haalde ze diep adem en dwong ze zichzelf om rustig te worden. Met een heldere blik in de ogen knikte ze naar De Ronde. ‘Goedemiddag,’ zei ze beleefd, terwijl ze op de stoel ging zitten die haar vader haar met een gebiedende vinger aanwees. Zelfs al had ze nog geen enkel vermoeden

gehad, dan was er nu toch een lichtje gaan branden, bedacht ze. Ze was bang, maar had zichzelf onder controle. Standvastig keek ze haar vader aan en ze hield zich van de domme, omdat haar dat het beste leek.

‘Ik begrijp dit niet goed, vader.’ Ze keek de man tegenover haar vragend aan, de ander negerend omdat zijn blik haar een onbehaaglijk gevoel gaf.

‘Je bent verloofd.’ Botter had haar dat niet gezegd kunnen worden, flitste het door haar heen. Ze had haar vader altijd veel achting toegedragen omdat hij zo vroom was en de dominee hem daarover altijd prees, maar vandaag zag ze vooral de hardheid in zijn karakter en dat was iets waar ze later nog eens goed over na wilde denken. In haar hart sloop opnieuw de ontzetting, maar ze liet het niet blijken.

‘Dat begrijp ik niet.’

‘Mijnheer De Ronde heeft me om je hand gevraagd en ik heb mijn toestemming gegeven. Dus je bent verloofd.’

Ze zweeg een paar tellen om haar kalmte te bewaren, maar haar vader dacht dat ze zijn woorden alleen maar even overwoog. Wat ze echter zei, vervulde hem niet alleen met ongeloof, maar ook met pure woede. ‘Het spijt me, maar ik kan het aanzoek van mijnheer De Ronde niet aannemen.’

In de loodzware stilte die op haar woorden volgde, stond Saartje op, uiterlijk nog steeds ijsig kalm. De woede die haar vader rood deed aanlopen, maakte haar nog angstiger, maar toch kon ze zich beheersen en niet laten merken dat haar knieën opnieuw waren gaan trillen.

‘Blijf hier en luister naar wat ik je te zeggen heb,’ siste de oudere man met een donkere blik in zijn ogen. Een ijzige hand leek haar in zijn greep te nemen. Saartje werd ineens zo bang, dat ze prompt weer ging zitten. Zwijgend staaarde ze haar vader aan. Voor het eerst van haar leven was het net alsof ze naar een vreemde zat te kijken. Even flitsten haar ogen naar Salomon. Om zijn mond lag een zelfverzekerde glimlach, die haar een nog killer gevoel gaf. Toen hoorde ze haar vader diep ademhalen. ‘Ik ben je vader en je hebt me te

gehoorzamen. Zo staat dat in de Bijbel en alleen al het feit dat je het waagt je te verzetten tegen mijn uitdrukkelijke wens, dat je een huwelijk aangaat met mijnheer De Ronde, maakt wel duidelijk dat de duivel hier aan het werk is.'

Haar vader had zijn gedragen toon aangenomen om zijn woorden meer kracht bij te zetten. Ze dacht dat moe het in de keuken letterlijk moest kunnen verstaan. Zijn ogen priemden. Als klein kind al was ze bang geweest voor die onverzettelijke blik. Haar hele lichaam verkilde en later besepte ze dat ze juist op dat moment alle achting voor haar vader verloor. Het zweet brak haar uit en voor het eerst in haar leven was Saartje Bal gevangen in een verstikkend moeras, in het gevoel gekooïd te zijn en niet te kunnen ontsnappen. Tot op dit moment had ze altijd gedacht dat haar vader het meende als hij beweerde het beste met hen voor te hebben, ook al vonden Bartlien en zij het niet prettig wat hij van hen wilde. Het was tot nog toe nooit om ergere dingen gegaan dan hun vermeende ijdelheid, het feit dat vader zijn vrouw en kinderen lui vond of dat ze zich lieten verleiden door de duivel. Dat laatste zei hij graag als ze trek hadden in iets lekkers, als ze naar mooie kant keken of als Bartlien eens verzuchtte dat het heerlijk moest zijn om een rijtuig te hebben zodat ze niet altijd hoefde te lopen met haar ongelijke benen.

Wat viel dat allemaal in het niet, nu ze in de mooie kamer zat en het gevoel had dat haar vader haar in de steek liet en, ze schaamde zich voor de gedachte, opofferde aan zijn eigen verlangen een rijke schoonzoon te krijgen, zelfs al had die schoonzoon geen beste reputatie in het dorp. Daar offerde hij zonder meer haar geluk aan op en dat was iets waar Saartje letterlijk een bittere smaak van in de mond kreeg. En toch, als ze níets zei, was er geen ontsnappen aan. Ze móest wel tegen haar vader ingaan, om nog een kans te hebben op een gelukkig leven.

Met uiterste wilsinspanning bewaarde ze nog steeds haar uiterlijke kalmte. Even bevochtigde haar tong haar lippen. Ze kneep haar handen in elkaar in haar schoot, en richtte toen haar blik op De Ronde. 'Het spijt me, mijnheer De Ronde, dat u niet eerst tegen mij

heeft gezegd dat er sprake schijnt te zijn van diepere gevoelens van uw kant. Dan had ik u meteen kunnen vertellen dat u er verstandiger aan zou doen een vrouw te zoeken van uw eigen leeftijd. Al weet ik niet precies hoe oud u bent, maar dat moet rond de dertig zijn en u bent bovendien al getrouwd geweest. Ik heb nooit aan deze mogelijkheid gedacht en ik kan het aanzoek dat u kennelijk aan mijn vader heeft gericht in plaats van aan mij, beslist niet aannemen.'

De kille grijze ogen van de man flikkerden boos. Hij voelde zich duidelijk in zijn eer aangetast door haar reactie. Dat een meisje als Saartje het in haar hoofd durfde te halen, de eer die hij haar aan deed af te wijzen, vond hij ongehoord. Hij zei echter niets. Zijn ogen richtten zich op Bal zelf, die nu zwaar ademde en onverwacht met de vuist op tafel sloeg, waardoor de glazen die erop stonden, begonnen te rinkelen.

'Brutaal nest dat je bent! Wat moet Salomon wel van me denken, dat ik een dochter heb opgevoed die de wens van haar vader negeert? Je trouwt en daarmee uit!'

'En als ik dat niet doe?'

'Dan kun je vertrekken. Vandaag nog. Dan hoef je nooit meer thuis te komen. Met schande overladen zul je nooit meer een voet kunnen zetten in dit dorp.'

Saartje staarde haar vader nu met open mond aan. Ze had altijd geweten dat hij hard was. Ze was haar leven lang min of meer bang voor hem geweest, al had ze daar niet altijd onder geleden omdat hij zo vaak op zee was. Hij was een man die zichzelf een goed christen vond, maar die met de Bijbel in de hand altijd zijn eigen gelijk moest halen. Op dat moment ebde al haar moed weg en was ze nog slechts bevangen door angst. Ze begon te huilen en zonder nog iets te zeggen vluchtte ze de kamer uit, de keuken door waar haar moeder met een krijt wit gezicht zat te wachten op wat komen ging, naar buiten de straat op. Ze liep huilend het hele dorp door zonder goed te beseffen wat ze deed tot ze, minuten later, ineens vastgepakt werd door een paar sterke mannenhanden.

'Hé daar, waar moet jij heen in deze toestand?' Ineens trilde ze zó, dat haar benen haar niet langer wilden dragen. Een paar vriende-

lijke bruine ogen keken haar aan. Een lange man, die ze wel kende van de kerk, torende boven haar uit. In een reflex wilde ze zich ook van hem lostrekken, bang als ze op dat moment was van alles wat man was. ‘Ho, wacht eens even, je bent niet in orde. Moet ik je bij de dokter brengen?’

Ze schudde haar hoofd en Toon Vane wist niet wat hij met het rade-loze meisje aanmoest. Mensen kwamen kijken wat er aan de hand was. Een ogenblik voelde hij zich ongemakkelijk, toen viel zijn oog op het rijtuig van de dominee, dat twee huizen verder voor het huis van de weduwe Van Vessem stond. Hij tilde Saartje op en duwde haar zo’n beetje voor zich uit naar het rijtuig, waar de knecht op zijn gemak op een spriet hooi zat te kauwen. ‘Vraag of dominee even komt,’ klonk zijn zware, zelfverzekerde stem.

Er groepten een paar mensen samen en ineens drong het tot Saartje door dat haar gedrag als een lopend vuurtje door het dorp zou gaan. Ze slikte een paar keer en droogde toen haar tranen met de punt van haar schort. Fier richtte ze haar hoofd op. Ineens konden haar benen haar weer dragen, haar zwakte had niet meer dan een paar tellen geduurd. ‘Het gaat wel weer, Vane,’ zei ze met een stem die een stuk kalmer was. Dominee kwam kijken waarom er een beroep op hem werd gedaan, net toen hij samen met de weduwe wilde gaan bidden. ‘Is er iets, Saartje?’

‘Het gaat wel weer, dominee,’ hakkelde ze. Haar stem klonk nog onvast. Haar ogen waren opgezet van de tranen en haar lippen beefden.

Dominee knikte naar het rijtuig. ‘Rij maar even met me mee. Vane, zeg tegen vrouw Van Vessem dat ik straks nog even terugkom.’

Nauwelijks tien minuten later zat Saartje tegenover dominee in zijn deftige studeerkamer, waar hij altijd zijn preken voorbereidde en waar hij zo vaak moeilijke gesprekken voerde. Hij had haar een glaasje cognac ingeschonken, met een schepje suiker erin zoals vrouwen meestal wilden, en droeg haar op dat leeg te drinken. Ze trok een vies gezicht, maar het bibberen hield op en ze depte nogmaals haar ogen die nu leken te branden, net als haar wangen. Ze werd plotseling overmand door schaamte.

‘Vertel me eens wat er aan de hand is,’ droeg dominee haar rustig op. Zijn ogen stonden kalm en begrijpend. Hij was niet het soort dominee dat alles beter dacht te weten. Deze man was er oprecht van overtuigd dat God het leven van de mensen bestuurde en was alle dagen dankbaar dat hij daarbij een wegwijzer mocht zijn, in woord en in daad. Dominee had veel leed gezien, het zelf ook gekend. Het had hem tot een begrijpend man gemaakt. Nu keek hij met een vriendelijke blik naar Saartje, die zich slecht op haar gemak voelde.

‘Ik weet niet of ik dat durf, dominee,’ hakkelde ze en de angst van even geleden stak ineens in volle hevigheid de kop weer op. Er welden, hoe hard ze daar ook tegen vocht, nieuwe tranen op in haar ogen. ‘Mijn vader wil me wegsturen,’ stootte ze toen uit, want dominee zou niet rusten voor hij wist waarom ze zo overstuur was, dat begreep ze wel.

‘Wat voor reden zou hij kunnen hebben voor zo’n drastische maatregel?’

‘Hij heeft aan iemand beloofd dat ik met hem zal trouwen en dat wil ik niet, dominee,’ fluisterde ze met haar ogen naar beneden gericht, omdat ze de man die tegenover haar achter het immense bureau zat, niet durfde aan te kijken.

‘Wie is het?’

‘Salomon de Ronde, dominee.’

‘Dat is een goede partij voor een vissersdochter, Saartje.’

‘Ik wist wel, dat iedereen er zo over zou denken.’

‘Zou je mij kunnen vertellen waarom je dat huwelijk niet wilt?’

‘Ik hou niet van hem, dominee.’

‘Dat is duidelijk, maar uiteindelijk zijn er maar weinig mensen die puur uit liefde trouwen, als ik je daarop mag wijzen. Je vader zal er meer op gelet hebben dat jij nooit meer geldzorgen zult kennen, als je met De Ronde getrouwd bent.’

‘Waarschijnlijk wel, dominee.’ Zie je wel, ze wist het wel; bijna alle mensen keken naar geld en goed. Waarom werd dat toch zo belangrijk gevonden?’

‘Waarschijnlijk spelen er nog meer dingen mee, Saartje, dan alleen

maar: niet houden van.'

Ze bloosde nog dieper, maar beseftte dat ze antwoord moest geven, of ze wilde of niet. Bovendien was ze van nature veel te eerlijk om eromheen te draaien. Dus sloeg ze eindelijk haar ogen op en keek dominee open aan. 'U bent ook een man en zult de dingen dus wel net zo zien als vader, dominee. Maar als ik naar De Ronde kijk, dan zie ik een man die onbetrouwbaar is, die drinkt, die slecht voor zijn boerderij zorgt, een man die zijn vader het werk laat doen dat hijzelf zou moeten doen. Ik kan geen respect voor zo iemand opbrengen. Moet ik verwachten dat een man met een dergelijk karakter wel goed zal zijn voor zijn vrouw? Van zijn eerste huwelijk weet ik niet meer dan dat zijn vrouw aan tuberculose is gestorven, hij is zo veel ouder dan ik. Moet ik dan enkel en alleen trouwen omdat mijn vader aan Klarenbeek denkt, dominee? Is dat niet in tegenspraak met alles wat er in de Bijbel staat, over aardse goederen die niet belangrijk zouden moeten zijn?'

'Ik begrijp wel wat je me uit wilt leggen, maar we leven nu in andere dan de bijbelse tijden, lieve kind. Ik heb begrip voor jouw tegenzin in het huwelijk, maar ik heb ook begrip voor je vader. Ongewijfeld wil hij alleen het beste voor je.'

'Ik mag nooit meer thuiskomen als ik het aanzoek van mijnheer De Ronde niet aanneem.' Opnieuw begon ze te huilen, want de bittere manier waarop haar vader haar dat had toegesnuwd, had een diepe wond geslagen en misschien zou die wond nooit meer helen.

Het gezicht van de dominee stond ernstig. Hij overwoog zorgvuldig hoe hij in deze netelige kwestie zou kunnen helpen. Hij had aan de ene kant begrip voor beiden, aan de andere kant kon hij geen van tweeën gelijk geven. 'Wat zou je ervan zeggen als ik je nu thuisbreng en met je vader en moeder over de kwestie praat, Saartje?'

'Mag moe dan ook wat zeggen?' Er kwam een klein beetje hoop in de mooie blauwe ogen. 'Vader luistert nooit naar moe, omdat zijn woord als hoofd van het gezin wet is, maar als u zegt dat moe er ook een stem in heeft?'

Dominee hield nog net een zucht binnen. Het was hem persoonlijk soms een doorn in het oog, dat mannen zich als een soort potentia-

ten gedroegen en dan ook nog vonden dat ze daarin volkomen in hun recht stonden. De tijden waren aan het veranderen, meende hijzelf, maar nog niet iedereen scheen dat in te willen zien. Hij zou hier nog een zware dobber aan hebben. Hij nam een flinke slok van zijn beste cognac en besloot dat moeilijke zaken maar het beste meteen aangepakt konden worden. Hij stond op. Saartje volgde hem timide. Maar hopen op een wonder kon ze ook nu in haar hart niet meer. Ze kende haar vader. En ze had de blik gezien in de ogen van Salomon de Ronde. Saartje was bang. Heel bang.